ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ЕЛЕМЕНТІВ КАЗКОТЕРАПІЇ У КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИТКОВУ РОБОТУ ВЧИТЕЛЯ-ЛОГОПЕДА ЗІ СТАРШИМИ ДОШКІЛЬНИКАМИ

Юрчук Тетяна Володимирівна
здобувачка вищої освіти магістерського рівня
за спеціальністю А6 «Спеціальна освіта»
Бутузова Лариса Петрівна
кандидатка психологічних наук, доцентка
Кафедра психології, логопедії та інклюзивної освіти
Житомирський державний університет імені Івана Франка
м. Житомир, Україна

Актуальність дослідження. У старшому дошкільному віці дитина вже використовує мовлення не лише для задоволення безпосередніх потреб у спілкуванні, а й для засвоєння нових знань, вираження власного ставлення до подій та встановлення контактів з оточенням. Упродовж цього періоду розвивається здатність правильно вимовляти звуки, розрізняти їх на слух, добирати потрібні слова, будувати граматично правильні речення та передавати інформацію у формі послідовної розповіді. Набуті вміння мають безпосереднє значення для подальшого навчання. Зокрема, недостатня сформованість окремих складників мовлення може створювати перешкоди під час сприймання пояснень педагога, розуміння навчальних завдань, засвоєння нового матеріалу та взаємодії з іншими дітьми.

У нормативних орієнтирах дошкільної освіти мовленнєва компетентність пов’язується зі здатністю дитини використовувати мовні засоби відповідно до

обставин і мети спілкування, формулювати власні висловлювання та підтримувати комунікативну взаємодію [1]. Такий підхід передбачає, що логопедичні заняття не повинні обмежуватися відпрацюванням ізольованих навичок. Не менш важливо забезпечити умови, за яких дитина зможе переносити засвоєні способи мовленнєвої діяльності у повсякденне спілкування.

Одним із варіантів організації корекційної роботи є залучення казкових творів. Інтерес до них зумовлений не тільки доступністю змісту, а й особливостями побудови казки: наявністю виразних персонажів, зрозумілої послідовності подій, повторюваних висловлювань і ситуацій, які можна обговорювати. Під час роботи з таким матеріалом дитина отримує можливість не просто слухати текст, а й брати участь у його відтворенні: відповідати від імені персонажів, пояснювати їхні вчинки, пригадувати окремі епізоди, висловлювати припущення щодо подальшого розвитку подій.

М. Замелюк і С. Міліщук визначають казкотерапію як один із психологічних засобів сприяння емоційному та особистісному становленню дитини [3, с. 42]. Мовленнєвий потенціал художніх творів розглянуто також у дослідженні Ю. Богачук, присвяченому роботі з дошкільниками із загальним недорозвитком мовлення [2, с. 29]. Е. Куцин акцентує увагу на можливостях літератури у формуванні естетичного сприйняття дітей із порушеннями мовлення [4, с. 58]. Попри наявність досліджень, присвячених психологічним можливостям казкотерапії та використанню художньої літератури в роботі з дітьми, які мають мовленнєві порушення, питання комплексного застосування казкотерапевтичних прийомів для корекції різних компонентів мовлення старших дошкільників, зокрема в межах спеціально розробленої та практично апробованої логопедичної програми, потребує подальшого вивчення.

Метою цієї публікації є висвітлення результатів та специфіки імплементації корекційно-розвиткової логопедичної програми з елементами казкотерапії у роботі зі старшими з дошкільниками, які мають мовленнєві порушення.

Виклад основного матеріалу. У логопедичній практиці казка може стати основою для виконання вправ, спрямованих на розвиток різних складників мовлення. Наприклад, повторення реплік персонажів, відтворення характерних звуків і звуконаслідування можна використовувати під час роботи над артикуляцією та правильною вимовою звуків. Завдання за змістом прочитаного допомагають перевірити, чи розрізняє дитина звуки на слух, чи вміє визначати їх у словах. Окрему увагу варто приділяти словниковій роботі: діти добирають ознаки до персонажів, називають їхні дії, пояснюють значення незнайомих слів, знаходять слова зі схожим або протилежним значенням. Граматичні навички можна закріплювати через зміну форми слів, перебудову речень і складання власних висловлювань за мотивами окремих епізодів. Для розвитку зв’язного мовлення доцільно пропонувати переказування, відновлення послідовності подій, складання розповідей за ілюстраціями та придумування нового завершення казки.

Добираючи літературний матеріал, необхідно зважати на вік дітей, їхні мовленнєві можливості та конкретні завдання заняття. Для логопедичної роботи

важливі зрозумілий сюжет, доступна лексика, чітка послідовність подій і наявність діалогів, які можна відтворювати під час вправ. З огляду на ці особливості для занять зі старшими дошкільниками можна використовувати українські народні казки «Ріпка», «Колобок», «Рукавичка», «Колосок», «Котик і Півник». Знайомий дітям зміст цих творів дає змогу поступово переходити від простих завдань на повторення слів і фраз до самостійного складання розгорнутих висловлювань.

Для практичної перевірки можливостей такого підходу було розроблено програму логопедичних занять із використанням казкотерапевтичних прийомів. Її адресували дітям старшого дошкільного віку з різними мовленнєвими порушеннями, зокрема із загальним недорозвитком мовлення II–III рівнів, фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення та дислалією. Програма реалізовувалася протягом чотирьох тижнів. Щотижня проводили три підгрупові та два індивідуальні заняття тривалістю 25–30 хвилин кожне.

Роботу за програмою організували послідовно, виділивши три етапи. На першому, вступно-адаптаційному, основну увагу приділяли залученню дітей до занять: налагодженню контакту з педагогом, ознайомленню з казковими персонажами та правилами спільної роботи. Наступний етап був спрямований безпосередньо на корекцію мовлення. У цей період виконували вправи для розвитку його окремих компонентів, розігрували діалоги, моделювали ігрові ситуації та переказували казкові сюжети. На третьому, творчо-узагальнювальному, етапі дітям пропонували самостійно використовувати набуті вміння: змінювати окремі події, вигадувати інші варіанти завершення казок і складати власні короткі історії.

Під час проведення занять чергували індивідуальну та підгрупову роботу. Такий підхід давав можливість добирати завдання з урахуванням мовленнєвих труднощів конкретної дитини й водночас створював умови для спілкування з однолітками. До виконання окремих завдань залучали й батьків. Удома вони разом із дітьми читали казки, обговорювали вчинки персонажів, пригадували зміст твору та придумували інші варіанти розвитку знайомих сюжетів.

В апробації розробленої програми взяли участь 20 дітей. Для порівняння результатів учасників розподілили на дві підгрупи: експериментальну та контрольну, по 10 осіб у кожній. Після завершення чотиритижневого циклу занять провели повторне обстеження. Під час діагностики використовували ті самі критерії, що й на початковому етапі: стан звуковимови, сформованість фонематичних процесів, розвиток лексичної та граматичної сторін мовлення, уміння будувати зв’язні висловлювання, а також комунікативно-мотиваційні характеристики.

Порівняння результатів початкового й підсумкового обстежень виявило позитивні зміни в обох підгрупах. Водночас їхні кількісні показники були різними. В експериментальній підгрупі кількість дітей із достатнім рівнем мовленнєвого розвитку збільшилася з 1 до 5, а кількість учасників із низьким рівнем зменшилася з 3 до 1. У контрольній підгрупі також відбулися зміни, проте менш виражені: достатній рівень наприкінці дослідження мали 3 дитини замість

2 на початку, а кількість дітей із низьким рівнем скоротилася з 3 до 2. Таким чином, за підсумковим розподілом учасників за рівнями мовленнєвого розвитку експериментальна підгрупа продемонструвала помітнішу позитивну динаміку.

Таблиця 1. Динаміка середніх показників мовленнєвого розвитку дошкільників різних категорій мовленнєвих порушень в експериментальній та контрольній підгрупах

Тип мовленнєвого порушення	Кількість дітей (ЕГ/КГ)	Приріст ЕГ, бал	Приріст КГ, бал	Коефіцієнт ефективності
Дислалія	2 / 2	+0,80	+0,26	3,08
Фонетико-фонематичний недорозвиток мовлення	3 / 3	+0,80	+0,20	4,00
Загальний недорозвиток мовлення III рівня	3 / 3	+0,72	+0,18	4,00
Загальний недорозвиток мовлення II рівня	2 / 2	+0,60	+0,10	6,00

Детальніший розгляд результатів за окремими критеріями засвідчив, що в експериментальній підгрупі покращення зафіксовано за всіма шістьма напрямами діагностики. Найбільшим був приріст середнього показника звуковимови — 0,80 бала. За критеріями сформованості фонематичних процесів і лексичного розвитку він становив по 0,76 бала. Показники граматичної будови та зв'язного мовлення збільшилися на 0,72 бала кожен. За комунікативно-мотиваційним критерієм приріст дорівнював 0,68 бала. Загалом середнє збільшення за досліджуваними показниками в експериментальній підгрупі становило 0,74 бала. У контрольній підгрупі відповідний показник дорівнював 0,14 бала. Отримані результати свідчать про виразніші позитивні зміни в учасників, які відвідували заняття за розробленою програмою.

Окремо проаналізовано результати діагностики зв'язного мовлення. Під час занять діти неодноразово відтворювали послідовність казкових подій, переказували почуте, складали розповіді та добирали продовження до незавершених історій. Після завершення програми учасники експериментальної підгрупи краще дотримувалися послідовності викладу, повніше передавали зміст творів і частіше використовували нові слова у власних розповідях. Зміни помітні й за кількістю дітей із низьким рівнем сформованості зв'язного мовлення: якщо на початку дослідження таких учасників було 5, то після завершення роботи залишилася 1 дитина. У контрольній підгрупі цей показник зменшився з 4 до 3 осіб. Отже, за цим критерієм в експериментальній підгрупі також спостерігалися виразніші позитивні зміни. Проте результати невеликої вибірки не дають підстав автоматично переносити такі висновки на всіх дошкільників із подібними мовленнєвими порушеннями.

Результати апробації дають підстави використовувати казкотерапевтичні прийоми як додатковий засіб у логопедичній роботі зі старшими дошкільниками. Робота з казкою створює можливість виконувати мовленнєві вправи в межах діяльності, зміст якої зрозумілий дітям і спонукає їх до обговорення, переказування та самостійної творчості. Водночас казкотерапевтичні прийоми не можуть замінити цілеспрямованої логопедичної корекції. Їх добір і

застосування мають відповідати характеру мовленнєвого порушення, індивідуальним можливостям дитини та визначеним завданням занять. Важливими умовами залишаються систематичність роботи, поступове ускладнення вправ і співпраця логопеда з родиною.

Висновки. Проведене дослідження засвідчило, що казкові твори можна залучати до логопедичних занять для опрацювання різних компонентів мовлення. Їх використання не обмежується переказуванням або збагаченням словника: зміст казок дає змогу добирати вправи для роботи над звуковимовою, фонематичними процесами, граматичною будовою та зв'язним мовленням. За результатами апробації середній приріст за сукупністю діагностичних критеріїв в експериментальній підгрупі становив 0,74 бала, тоді як у контрольній — 0,14 бала. Також зафіксовано зменшення кількості дітей із низьким рівнем сформованості зв'язного мовлення та збільшення числа родин, які практикували щоденне читання казок.

Оцінюючи отримані результати, слід брати до уваги умови проведення дослідження. В апробації взяли участь 20 дітей, а сама корекційна робота тривала чотири тижні. Тому виявлені зміни характеризують результати роботи саме з цією групою учасників. Вони не є достатньою підставою для твердження про однакову результативність запропонованої програми для всіх дітей із мовленнєвими порушеннями або про її статистично доведену ефективність. Подальше дослідження доцільно проводити із залученням більшої кількості дітей, адаптувати зміст занять до різних форм мовленнєвих порушень і перевіряти, наскільки стійкими залишаються сформовані навички після завершення корекційної роботи.

Список використаних джерел

1. Базовий компонент дошкільної освіти : Державний стандарт дошкільної освіти (нова редакція) : наказ МОН України від 12.01.2021 № 33. URL: https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennya-bazovogo-komponenta-doshkilnoyi-osviti-derzhavnogo-standartu-doshkilnoyi-osviti-nova-redakciya (дата звернення: 08.11.2026).
2. Богачук Ю. В. Художня література як засіб розвитку мовлення у роботі з дошкільниками із загальним недорозвиненням мовлення. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. 2016. № 31. С. 28-34.
3. Замелюк М. І., Міліщук С. О. Казкотерапія як психологічний метод у роботі з дітьми дошкільного віку. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. Запоріжжя : КПУ, 2019. № 63, т. 1. С. 41-44.
4. Куцин Е. К. Казкотерапія в естетичному становленні дитини з вадами мовленнєвого розвитку. Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Педагогіка та психологія». 2019. Том 5, № 2. С. 57-60.